

Nr. 44 · 1995

Landmænds overordnede mål

Overall goals of farmers

Vagn Østergaard, Afdeling for Jordbrugsteknik og Produktionssystemer

STATENS HUSDYRBRUGSFORSØG

Forskningscenter Foulum, Postboks 39, 8830 Tjele • Tlf. 89 99 19 00 • Fax 89 99 19 19

Forskningscenter Bygholm, Postboks 536, 8700 Horsens • Tlf. 75 60 22 11 • Fax 75 62 48 80

Statens Husdyrbrugsforsøg har til formål at gennemføre forskning samt indsamle og opbygge viden af betydning for erhvervsmæssigt husdyrbrug og jordbrugsteknik i Danmark. I forskningen skal der lægges vægt på ressourceudnyttelse, dyrevelfærd, internt og eksternt miljø, produkternes kvalitet og konkurrenceevne samt en hurtig og sikker formidling af resultaterne.

Institutionen omfatter følgende forskningsafdelinger: Afdeling for Ernæring, Afdeling for Råvarekvalitet, Afdeling for Avl og Genetik, Afdeling for Sundhed og Velfærd, Afdeling for Jordbrugsteknik og Produktionssystemer samt Centrallaboratorium. Servicefunktionerne varetages af Afdeling for Landbrugsdrift, Afdeling for

Stalddrift samt af Statens Husdyrbrugsforsøgs Sekretariat.

Husdyrforskningen finder fortrinsvis sted på Forskningscenter Foulum, mens den jordbrugstekniske forskning udføres på Forskningscenter Bygholm. Herudover har institutionen adgang til en række privat-/organisationsejede forsøgsstationer m.m.

Forskningsresultaterne publiceres i internationale, videnskabelige tidsskrifter samt i publikationer udgivet af Statens Husdyrbrugsforsøg. Abonnement på årsrapporter, forskningsrapporter, beretninger og informationsblad kan tegnes ved henvendelse til ovenstående adresse.

DANISH INSTITUTE OF ANIMAL SCIENCE

Research Centre Foulum, P.O. Box 39, DK-8830 Tjele • Tel +45 89 99 19 00 • Fax +45 89 99 19 19

Research Centre Bygholm, P.O. Box 536, DK-8700 Horsens • Tel +45 75 60 22 11 • Fax +45 75 62 48 80

The aim of the Danish Institute of Animal Science is to carry out research and accumulate knowledge of importance to animal husbandry and agricultural engineering. In the research, great importance is attached to the utilization of resources, environment, animal welfare, and to the quality and competitiveness of the agricultural products along with a rapid and efficient dissemination of the results.

The institute comprises six research departments: Dept. for Nutrition, Dept. for Product Quality, Dept. for Breeding and Genetics, Dept. for Animal Health and Welfare, Dept. for Agricultural Engineering and Production Systems, and a Cen-

tral Laboratory. Service departments include Dept. for Farm Management and Services, Dept. for Livestock Management, and a Secretariat.

The research departments for animal science together with management and service departments are located at Research Centre Foulum. The technical research takes place at Research Centre Bygholm.

Research results are published in international scientific journals and in publications from the Danish Institute of Animal Science. For subscription to reports and other publications please contact the above address.

Forskningsrapport nr. 44 fra Statens Husdyrbrugsforsøg

Landmænds overordnede mål

Overall goals of farmers

Vagn Østergaard, Afdeling for Jordbrugsteknik og Produktionssystemer

---

Indholdsfortegnelse

Sammendrag	4
Summary	6
 1 Indledning	 7
 2 Materiale og metoder	 8
2.1 MATERIALE I SPØRGESKEMAUNDERSØGELSEN	8
2.2 MATERIALE I INTERVIEWS	11
2.3 METODER	11
 3 Resultater	 14
3.1 LANDMÆNDS OVERORDNEDE MÅL	14
3.2 BEGRUNDELSER FOR DE OVERORDNEDE MÅL	16
 4 Sammenfatning og konklusion	 20
 Litteratur	 22

Contents

Summary in Danish	4
Summary in English	6
1 Introduction	7
2 Material and methods	8
2.1 MATERIAL IN STUDY BY QUESTIONNAIRES	8
2.2 MATERIAL IN STUDY BY INTERVIEWS	11
2.3 METHODS	11
3 Results	14
3.1 OVERALL GOALS OF FARMERS	14
3.2 REASONS FOR THE GOALS	16
4 Summary of conclusions	20
References	22

Sammendrag

Den dynamik, der findes i landbrugets produktionsvilkår, nødvendiggør, at landmanden med jævne mellemrum tilpasser produktionen under samtidig hensyntagen til egne, overordnede mål. Uden at gøre sig disse mål bevidst bliver de planlagte tilpasninger ikke målrettet tilstrækkeligt til, at de overordnede mål kan blive indfriet. Landmændenes mål er også vigtige for beslutning om nye tiltag og aktiviteter i såvel forskningen og rådgivningen som i det politiske beslutningssystem.

Formålet med nærværende arbejde er derfor: a) at kortlægge landmænds prioritering af overordnede mål, b) at afdække begrundelsen for de højest prioriterede mål og c) at vurdere mulig anvendelse af landmænds prioriteringer.

Som metoder for arbejdet blev valgt dels en spørgeskemaundersøgelse blandt landmænd og dels supplerende interviews til afdækning af begrundelser for højest prioriterede mål. Materialet i spørgeskemaundersøgelsen blev fremskaffet fra 4 udvalgte lokalområder, 3 i Jylland og 1 på Fyn. Ved udvælgelsen af områder i Ribe, Sønderjylland og Fyns Amt blev der lagt vægt på, at disse 4 områder repræsenterede egne med forskellige produktionsvilkår og kulturer. Alle landbrugsaktive medlemmer i Landbo- og Husmandsforeningen i det pågældende område fik tilsendt et spørgeskema, i alt 361 landmænd, hvoraf 255 eller 71% leverede brugbare besvarelser. Dvs. en usædvanlig høj responsrate.

Materialet i det supplerende interview omfattede 23 landmænd, heraf 4 enlige, fra ét lokalområde, der i sammensætning svarede til gen-

nemsnittet af de fire områder i spørgeskemaundersøgelsen. De interviewede landmænds driftsform var følgende, idet den tilsvarende procentiske fordeling i spørgeskemaundersøgelsen er anført i parentes: 44% (47) kvægbedrifter, 30% (25) svineavlsbedrifter og 26% (28) planteavlsbedrifter inkl. blandet husdyrhold. Denne fordeling svarer næsten til den aktuelle for heltidsbruget i Danmark. I øvrigt er der i andre væsentlige forhold relativ stor lighed, hvilket også bidrager til at give undersøgelses resultater en høj grad af generalitet. Landmændenes prioritering af overordnede mål fremgår af tabel 3.1.

Sammenfattende kan det konkluderes, at landmænds 5 højest prioriterede mål er stærkt præget af værdier, som vedrører sociale, menneskelige, personlige og miljømæssige aspekter. Disse mål er følgende:

- at familien trives med måden, gården drives på,
- at have en stabil indtjening på et jævnt niveau,
- at have et afvekslende arbejde,
- at have aktiviteter uden for bedriften og
- at have et rigt dyreliv på gården.

Det andet nævnte mål blev højt prioriteret hos 81% af landmændene i kontrast til målet "at have høj indtjening - selvom der er store udsving fra år til år", der kun blev prioriteret hos 9% af landmændene. Følgelig bekræfter forannævnte 5 mål hos danske landmænd klart Thompson's (1986) opfattelse "at vi må forkaste den moderne indbildning, at landbruget ikke har noget moralsk formål ud over økonomiske produktionsmål og effektivitet".

Hertil kan føjes, at ca. hver 4. landmand giver høj prioritet til henholdsvis godt arbejdsmiljø, jævn arbejdsbelastning over året, rene søer og vandløb på egnen og ledelsesfunktioner (planlægning, kontrol m.m.). Dvs., at lige så mange landmænd ved de givne udsagn prioriterer rene søer og vandløb som egne arbejdsvilkår.

Af ovennævnte kan udledes, at såvel rådgivere som beslutningstagere skal være opmærksomme på, at landbrug primært er en livsform og mindre en forretning for den altovervejende del af landmændene. Dog må indtjeningen sikre økonomisk bæredygtighed, for at bedriften på længere sigt kan overleve.

Dette stiller krav om, at de politisk bestemte rammer er meget rummelige for en løbende tilpasning og/eller udvikling af de enkelte landbrug. Forskningen må fremskaffe viden og udvikle metoder, der ved implementering bl.a. kan stabilisere de følsomme bedrifters afkastning og generelt kan bidrage positivt til en bæredygtig udvikling socialt, økologisk og økonomisk.

Nøgleord: Landmænds mål og overordnede mål.

Summary

The conditions for farming are so dynamic that the farmer currently has to adjust the production. In doing so the farmer has to notice own overall goals (objectives) to do the most efficient adjustments to those goals. The overall goals of farmers are also important for decision about new activities within research, extension work as well as agricultural policy.

The aim of this study was: a) to describe farmers priority of own goals, b) to discover reasons for the highest prioritized goals and c) to evaluate the use of farmers priorities.

The study was made by questionnaires which were mailed to 361 farmers in 4 different areas of Denmark representing different farming conditions and culture. 255 farmers or 71% answered, and they had farming systems and other characteristics (acreage, herd sized, labour use, borrowing needs etc.) almost equal to full time farmers (family farms). Consequently the results from the samples can be generalized without much trouble. Out of the large sample a smaller one was selected to discover by interviews reasons for the highest prioritized goals. This small sample comprised 23 farmers, who had farming systems almost equal to the large sample.

Danish farmers priority of goals was (percentage in brackets):

1. My family should be happy with the way of farming (88).
2. My income should be reasonable and stable (81).
3. My activities should vary during the day (75).
4. To have activities outside the farm (58).

5. To have a rich fauna round the farm (45).
6. To have a good working environment (29).
7. To have a mixed production (28).
8. To have an equal pressure of work the year round (28).
9. To have clean lakes and streams in the region (25).
10. To do management (22).
11. To have a specialized production (13).
12. My income should be high, although with large fluctuations from year to year (9).

The first 5 high prioritized goals do include both environmental and social issues (primarily goal number 1, 3, 4 and 5) as well as economic (and social) issues, goal number 2. Those goals confirm what Thompson (1986) said, "we must abandon the modern conceit that agriculture has no moral purpose beyond the economic goals of production and efficiency". The reasons for those goals are described in details.

Advisers and decisionmakers have to be aware of that for most farmers the farming is a lifestyle more than just a business. The politicians have to make a broad frame within which the individual farm can be developed to be economic sustainable. The researchers have to make better knowledge and tools to stabilize the income within the specialized farmers and to support a sustainable development in a social, ecological and economic way.

Key words: Goals of farmers, objectives in the family farm.

---

1 Indledning

Den dynamik, der findes i produktionsvilkårene for landbruget, nødvendiggør, at landmanden som driftsleder med jævne mellemrum tilpasser produktionen under samtidig hensyntagen til egne overordnede mål. Uden at gøre sig disse mål bevidst bliver de planlagte tilpasninger ikke målrettet tilstrækkeligt til, at de overordnede mål kan blive indfriet mest hensigtsmæssigt. Følgelig er måldannelse eller målsætning af afgørende betydning - også for familie, medarbejdere og bedriften i øvrigt - for herved at have fælles mål og for at minimere risikoen for at gå ud ad for mange "tangerter" (Giles & Stansfield, 1990). Landmændenes mål er også vigtige for beslutning om planer og indhold i forskningen, rådgivningen og det politiske beslutningssystem.

Landmandens overordnede mål er endnu kun blevet ofret beskeden opmærksomhed inden for forskningen (Gasson, 1973; Gasson, R. & Errington, A., 1993; Henneberg et al., 1991 og Fairweather & Keating, 1994). Derimod har der været betydelig fokus på produktionsstyring (se f.eks. Thysen et al., 1988) og økonomistyring (se f.eks. Christensen et al., 1989).

I undersøgelsen "Kvægbedriftens harmonisering" ved Henneberg et al. (1991) søgtes familiens mål med landbruget kortlagt, men det fandtes for landmændene meget vanskeligt at formulere disse mål pga. det nære samspil mellem erhverv, bolig og familieliv. Men det helt overordnede mål for alle landmændene var at kunne fortsætte landbruget på trods af, at den økonomiske situation ofte var meget dårlig. I udenlandske undersøgelser findes

forskellige resultater. Flora (1986) anfører således, "at landbofamilien arbejder sammen på at nå det fælles mål om en rentabel landbrugsproduktion". Thompson (1986) anfører derimod, "at vi må forkaste den moderne indbildning, at landbruget ikke har noget moralsk formål ud over økonomiske produktionsmål og effektivitet". De sidste fire ord forstås som høj eller størst mulig indtjening.

Formålet med nærværende arbejde er derfor:

- a) at kortlægge landmænds prioritering af overordnede mål,
- b) at afdække begrundelser for de højest prioriterede mål, og
- c) at vurdere mulig anvendelse af landmænds prioriteringer.

---

2 Materiale og metoder

2.1 MATERIALE I SPØRGESKEMAUNDER- SØGELSEN

Af ressourcemæssige grunde blev der kun udvalgt 4 lokalområder, 3 i Jylland og 1 på Fyn. Ved udvælgelsen af områder i Ribe, Sønderjyllands og Fyns Amt, blev der lagt vægt på, at disse 4 områder repræsenterede egne med forskellige produktionsvilkår og kulturer. Alle landbrugsaktive medlemmer i Landbo- og Husmandsforeningen i det pågældende område fik tilsendt et spørgeskema. De udvalgte områder blev afgrænset geografisk således, at der ville blive inddraget mellem 70 og 100 landmænd i hvert område. De lokale konsulenter har medvirket i udvælgelsen af det geografiske område inden for egen kreds. I alle fire lokalområder var der langt flere landmænd med tilhørsforhold i Landboforeningen end Husmandsforeningen. Indsamling af oplysningerne, der også vedrørte nabo-samarbejde (Hedetoft, 1994), fandt sted i sidste halvdel af 1993.

Lokalområde 1 er beliggende omkring landsbyen Lintrup, nordvest for Rødding. I dette område blev der i alt udsendt 70 spørgeskemaer, hvoraf der blev returneret 51 (heraf 2 anonyme) brugbare besvarelser. Dette gav en besvarelsesprocent på 72,9.

Lokalområde 2 er på Haderslevnæs, øst for Haderslev. I dette område blev der udsendt 90 spørgeskemaer, hvoraf der blev returneret 55 (heraf 1 anonym) brugbare besvarelser. Dette gav en besvarelsesprocent på 61,1. Forklaringen på denne noget lavere procent end for de

3 øvrige områder er uden tvivl, at undersøgelsen faldt i selve høstperioden, der pga. vejrlig blev forlænget ud over det ventede.

Lokalområde 3 er beliggende omkring landsbyen Horne, nordvest for Varde. I dette område blev der udsendt 97 spørgeskemaer, hvoraf der blev returneret 72 besvarelser (heraf 2 anonyme). Dette gav en besvarelsesprocent på 74,2.

Lokalområde 4 er beliggende omkring landsbyerne Espe og Gestelev, sydvest for Ringebu. I dette område blev der udsendt 104 spørgeskemaer, hvoraf der blev returneret 77 (heraf ingen anonyme) besvarelser. Dette gav en besvarelsesprocent på 74,0.

Alt i alt blev der udsendt 361 spørgeskemaer, og der blev modtaget 255 brugbare besvarelser. *Den samlede responsrate lå således på 70,6 pct.*, hvilket må betegnes som et særdeles positivt resultat. Bager & Søgaard (1994) opnåede 58 pct. svar i en anden spørgeskemaundersøgelse med danske landmænd.

Materialet er pga. ovennævnte udvælgelse ikke nødvendigvis repræsentativ for hele landet. Men materialet svarer - på væsentlige punkter - til heltidslandbrugets karakteristika, som det fremgår af følgende. Dette kombineret med de høje svarprocenter gør, at udsagnene kan antages at have en høj repræsentativ værdi for heltidslandmændene. Hedetoft (1994) har opgjort driftsformen ud fra respon-

denternes opfattelse af egen bedrift til at omfatte:

47% kvægbedrifter,
25% svineavlsbedrifter og
21% planteavlsbedrifter.

Dette svarer næsten til fordelingen inden for landets heltidslandbrug, som er henholdsvis 51, 28 og 21% (Hedetoft, 1994).

Bedriftsstørrelserne fordeler sig således:

9% under 15 ha,
54% med 15-49 ha,
22% med 50-84 ha, og
15% med over 84 ha.

Denne fordeling svarer også nogenlunde til landsfordelingen inden for heltidslandbruget, som er henholdsvis 3, 51, 28 og 18% (Hedetoft, 1994).

Med hensyn til besætningsstørrelse fandt Hedetoft (1994) en fordeling for kvægbrugene, der i det store hele svarer til heltidsbrugene (anført i parentes), således:

11% med under 15 årskøer (11),
56% med 15-49 (60),
29% med 50-84 (22), og
4% med over 84 årskøer (7).

Inden for svinebesætningerne er fordelingen af besætningsstørrelserne ikke så sammenfaldende med heltidsbrugene, især gælder dette for slagtesvinebesætninger. Dette skyldes, at deltidslandbrugene, hvoraf også en del indgår i dette materiale, oftest har svineproduktion, når de har animalsk produktion. Sobesætningernes størrelse er fordelt således:

47% med under 45 årssøer (36),
30% med 45-149 (43),
12% med 150-249 (14), og
11% med over 250 årssøer (7).

Det bemærkes, at de anførte intervaller for bedrifts- og besætningsstørrelse var anvendt i spørgeskemaets første side, for dels at få en grundlæggende karakteristik af de implicerede landbrug og dels at synliggøre, at svarene ikke ville blive brugt til at beregne areal pr. dyreenhed og dermed harmonikravets opfyldelse for den enkelte ejendom.

Til yderligere at karakterisere materialet i spørge-skemaundersøgelsen anføres kort følgende karakteristik vedrørende svarenes procentiske fordeling inden for nedenstående spørgsmål. Hvor det er muligt ifølge opgørelser i Statens Jordbrugs- og Fiskeriøkonomiske Institut er i parentes anført tilsvarende værdier fundet for landets heltidslandbrug (Hedetoft, 1994):

Sp. a Antal ejendomme, du driver

- 1: 74%
- 2: 18%
- 3: 4%
- 4-: 4%

Sp. b Årlig brug af lønnet medhjælp:

- 0-6 mdr.: 66% (69)
- 7-18 mdr.: 21% (22)
- 19-30 mdr.: 8% (5)
- Over 30 mdr.: 5% (4)

Sp. c Eget lønarbejde uden for bedriften:

- Under 1 måned årligt: 77% (83)
- 1-4 mdr. årligt: 5% (6)
- 5-8 mdr. årligt: 4% (4)
- 9-12 mdr. årligt: 14% (7)

- Sp. d Ægtefælles lønarbejde uden for bedriften:
- Under 1 måned årligt: 44%
  - 1-4 mdr. årligt: 7%
  - 5-8 mdr. årligt: 10%
  - 9-12 mdr. årligt: 39%
- Sp. e Vor samlede økonomi - inkl. ekstern indtjening - er i balance:
- Nej :12%
  - Ja :88%
- Sp. f Gæld i procent af de samlede aktiver:
- Under 50%: 38% (37)
  - 50-75%: 30% (27)
  - 75-100%: 25% (25)
  - Over 100%: 7% (12)
- Sp. j Resterende år som aktiv landmand:
- 1-5 år: 20%
  - 6-10 år: 24%
  - 11-15 år: 14%
  - Over 15 år: 42%
- Sp. k Er der ét eller flere af jeres børn, der vil overtage bedriften:
- Ingen børn: 16%
  - Ved ikke: 51%
  - Nej: 17%
  - Ja: 16%
- Det bemærkes, at kun hvert sjette landbohjem på undersøgelsestidspunktet forventes at have barn/ børn til at overtage bedriften.

Overordnede planer for fremtiden

- Sp. g Produktionsanlæggets ønskede/planlagte ændring mod år 2000:
- Nedslides: 8%
  - Vedligeholdes: 58%
  - Udbygges lidt: 32%
  - Udbygges meget: 2%
- Sp. h Totalt investeringsbehov næste 5 år
- Lille: 48%
  - Middel: 45%
  - Stort: 7%
  - Meget stort: 0%
- Sp. i Ønsker du at forøge arealet på din bedrift
- Nej: 57%
  - Ja: 43%
- Sp. l Foreningsaktiviteter:
- Nej: 20%
  - Ja: 80%
- Sp. m Har du - eller har du haft tillidsposter i nogle af disse foreninger
- Nej: 34%
  - Ja: 66%
- Overnævnte besvarelser dokumenterer, at materialets egenskaber på væsentlige punkter svarer til heltidslandbrugets, hvilket er af afgørende betydning for generaliserbarheden. Desuden synliggøres den forskellighed, som karakteriserer de danske landbrug, landmanden, ægtefællen og de overordnede planer for fremtiden.

2.2 MATERIALE I INTERVIEWS

I interviewet indgik 23 landmænd (heraf 4 enlige) fra lokalområdet ved Ringe, med en sammensætning svarende til gennemsnittet af de 4 spurgte lokalområder. I 13 ud af 19 tilfælde var landmanden sekunderet af ægtefælle, medens 6 ægtefæller ikke kunne være til stede.

De interviewede landmænds driftsform var følgende, idet den tilsvarende procentiske fordeling i spørgeskemaundersøgelsen er anført i parentes: 44% kvægbedrifter (47), 30% svineavlsbedrifter (25) og 26% plan-teavlsbedrifter inkl. blandet husdyrhold (28). Disse landmænds resterende år som aktive landmænd var høj, idet 87% forventede over 15 år, medens det tilsvarende tal var 42% i spørgeskemaundersøgelsen.

2.3 METODER

En spørgeskemaundersøgelse til belysning af landmandens mål blev - på trods af udenlandske kollegaers erfaringer med lave svarprocenter - valgt, fordi flere forskellige lokalområder med et væsentligt antal landmænd ønskedes inddraget. En sådan undersøgelse med strukturerede spørgsmål i skemaform er langt mindre ressourcekrævende end gennemførelsen af interview. Men en ulempe er, at spørgeskemametoden ikke kan give forklaringen på eller begrundelsen for svarene på de respektive spørgsmål. Derfor suppleres der senere med nogle interviews, hvor den enkelte landmand blev spurgt direkte om, hvilke begrundelser der lå bag hans/hendes højest prioriterede mål (jf. efterfølgende).

En særlig vanskelig opgave ligger i at formulere de forhold, som skal kunne udtrykke landmandens overordnede mål, fordi land-

manden selv har vanskeligt ved at formulere disse ifølge Henneberg et al. (1991). Derfor valgtes at spørge om, "hvilke forhold er afgørende for, om du trives i din bedrift", som udtryk for overordnede mål. Det første udkast efter nøje overvejelser og diskussioner med kolleger omfattede 21 forhold (mål), hvoraf landmanden skulle udpege de 10 vigtigste. Dette blev sendt til afprøvning hos 25 landmænd. Der fandtes ingen problemer i forståelsen og brugen af skemaet, men til udsendelse til de udvalgte lokalområder udvalgte de 12 mest overordnede forhold for at lette besvarelsen, da det samlede spørgeskema indeholdt mange andre spørgsmål (Hedetoft, 1994). Disse 12 forhold (jf. oversigt 1) blev fundet at være de bedst dækkende for både den sociale, miljømæssige og økonomiske dimension af overordnede mål for en landmand - uanset driftsform.

Den enkelte respondent (landmand) skulle markere de 5 forhold, han/hun tillagde størst betydning for at trives i egen bedrift. Dog først efter at have læst alle 12 forhold for herved at minimere betydningen af disses rækkefølge. Resultatet af de prioriterede forhold i tabel 3.1 viser ikke, at rækkefølgen i oversigt 1 har haft betydning for resultatet. Detaljeret beskrivelse af stikprøveusikkerhed og andre metodeovervejelser ved spørgeskemaundersøgelsen er givet af Hedetoft (1994). Det skal understreges, at på trods af, at de involverede landmænd ikke er udtrukket tilfældigt, så har de under ét en sådan lighed med de danske heltidslandmænd (jf. afsnit 2.1), at en generalisering til populationen af heltidslandmænd må antages at være forsvarlig.

Oversigt 1 Spørgsmål til landmanden for prioritering af overordnede mål.

Hvilke forhold er afgørende for, om du trives i din bedrift?

Du skal afkrydse de fem forhold, du tillægger størst betydning!
(læs hele siden igennem før du afkrydser).

At min familie trives med måden, gården drives på	☐
At have en stabil indtjening på et jævnt niveau	☐
At have en høj indtjening - også selv om der store udsving fra år til år	☐
At arbejde med specialiseret produktion	☐
At arbejde med alsidig produktion	☐
At arbejde med ledelse (planlægning, kontrol etc.)	☐
At mit arbejdsmiljø (støv, støj etc.) er godt	☐
At der er rene søer og vandløb på egnen	☐
At der er et rigt dyreliv på gården	☐
At jeg har et afvekslende arbejde i løbet af dagen	☐
At jeg har en jævn arbejdsbelastning over året	☐
At jeg har tid til forskellige aktiviteter uden for bedriften	☐
-

Fremgangsmåden ved omdeling af spørgeskemaer var følgende:

- a. Spørgeskemaet blev udsendt fra Statens Husdyrbrugsforsøg med den lokale Landbo- eller Husmandsforenings anbefaling af undersøgelsen. Gennem lokalkonsulentens anbefaling låner vi noget af vedkommendes "goodwill".
- b. Spørgeskemaet blev udsendt i regi af Statens Jordbrugsøkonomiske Institut og Statens Husdyrbrugsforsøg. Dette forventes at have understreget undersøgelsens officielle præg, og gennem respondenternes forhåndskendskab til de to institutioner forventes det også at give anledning til en høj besvarelsesprocent.
- c. Inden for en uge efter udsendelsen af spørgeskemaet blev der fulgt telefonisk op på skemaet. Eventuelle uklarheder blev drøftet med landmanden, og der blev aftalt
- d. et tidspunkt for en afhentning af spørgeskemaet. Ofte havde respondenter på tidspunktet for det opfølgende telefonopkald endnu ikke udfyldt spørgeskemaet, så det umiddelbare indtryk var, at der var behov for denne telefoniske kontakt. Men pga. betydelige vanskeligheder med at træffe landmændene pr. telefon anvendtes i sidste del af undersøgelsen en anden fremgangsmåde, nemlig at præcisere i følgebrevet, hvornår skemaet ville blive samlet ind.
- d. Spørgeskemaerne blev indsamlet personligt af forsøgstekniker fra Statens Husdyrbrugsforsøg. Ved et personligt møde kunne respondenter se frem til at skulle "rede-gøre" for en eventuel manglende besvarelse. Derfor blev fremgangsmåden betragtet som væsentlig for opnåelse af en høj besvarelsesprocent.

Interviews anvendtes til at afdække begrundelserne for bl.a. landmænds egen prioritering af overordnede mål (oversigt 1). Fremgangsmåden var, at alle landmænd, der i spørgeskemaundersøgelsen havde udtrykt ønske om et udvidet nabosamarbejde, blev udvalgt i lokalområde 4 (Ringe-egnen). Dette område, hvor op mod en fjerdedel af landmændene havde dette ønske, ville give et passende antal inter-

views.

Disse gennemførtes som et ca. 2 timers interview og omfattede også strukturerede og åbne spørgsmål til at afdække landmænds opfattelser af muligheder og begrænsninger i nabosamarbejde. Metoden og resultaterne af sidstnævnte er beskrevet af Larsen & Østergaard (1995).

---

3 Resultater

3.1 LANDMÆND'S OVERORDNEDE MÅL

Tabel 3.1 viser spørgeskemaundersøgelsens resultat ved besvarelse af spørgsmålene i oversigt 1, vedrørende de fem forhold, som landmanden ud fra tolv forhold har tillagt den største betydning for at kunne trives i bedriften. Der ses en meget markant fordeling, idet

de 3 højest prioriterede overordnede mål er valgt af ca. 80-90% af de spurgte landmænd, medens de efterfølgende to mål er valgt af ca. halvdelen. Dernæst følger 5 mål, der er valgt af ca. en fjerdedel, medens de sidste to mål kun er valgt af ca. hver tiende landmand

Tabel 3.1 Landmænds prioritering af overordnede mål^{*)}. 4 lokalområder, Jylland og Fyn.

	Procent
1. At min familie trives med måden, gården drives på	88
2. At have en stabil indtjening på et jævnt niveau	81
3. At jeg har et afvekslende arbejde i løbet af dagen	75
4. At jeg har tid til forskellige aktiviteter uden for bedriften	58
5. At der er et rigt dyreliv på gården	45
6. At mit arbejdsmiljø (støv, støj etc.) er godt	29
7. At arbejde med alsidig produktion	28
8. At jeg har en jævn arbejdsbelastning over året	28
9. At der er rene søer og vandløb på egnen	25
10. At arbejde med ledelse (planlægning, kontrol etc.)	22
11. At arbejde med specialiseret produktion	13
12. At have en høj indtjening - også selv om der er store udsving fra år til år	9

^{*)} Procenttallene angiver andelen af landmænd, der har prioriteret det anførte mål højt for at trives i bedriften.

Følgende få udsagn, der er udvalgt blandt de mange i spørgeskemaundersøgelsen (Hedetoft, 1994), udtrykker holdningerne hos de spurgte

landmænd og underbygger de prioriterede, overordnede mål ved at have en logisk relation hertil:

Sp. x Alt, hvad jeg engagerer mig i, kan på den ene eller anden måde relateres til mit arbejde:

- Helt uenig: 22%
- Delvis uenig: 27%
- Delvis enig: 34%
- Helt enig: 17%

Procenttalene, tilsammen 49%, for uenig - helt eller delvis - i udsagnet "alt, hvad jeg engagerer mig i, kan på den ene eller anden måde relateres til mit arbejde" underbygger målet "at jeg har tid til forskellige aktiviteter uden for bedriften (pkt. 4 i tabel 3.1).

Sp. y Det er væsentligt for mig at have et arbejde, hvor jeg er i tæt kontakt med naturen:

- Helt uenig: 0%
- Delvis uenig: 2%
- Delvis enig: 31%
- Helt enig: 67%

De meget høje procenttal for enig - helt eller delvis - i udsagnet "det er væsentligt for mig at have et arbejde, hvor jeg er i tæt kontakt med naturen" kan bidrage til at underbygge eller forklare den høje placering af målet, "at der er et rigt dyreliv på gården" (pkt. 5 i tabel 3.1).

Sp. z Indtjeningen fra landbrug skal blot være "rimelig". Jeg er villig til at acceptere en lavere timeløn, end jeg ville kunne opnå ved lønarbejde:

- Helt uenig: 15%
- Delvis uenig: 14%
- Delvis enig: 35%
- Helt enig: 36%

Den meget høje procent af respondenterne (81, tabel 3.1), der har målet "at have en stabil indtjening på et jævnt niveau" underbygges af enigheden - helt eller delvis - i udsagnet "indtjeningen fra landbruget skal blot være rimelig" ved 71% af landmændene plus 14% delvis uenige, i alt 85%. At der er konsistens i tallene kan udledes af, at der ud af de 81% af landmændene, som ønsker "at have en stabil indtjening på et jævnt niveau", kun er 11%, der har udtrykt "helt uenig" i udsagnet "indtjeningen fra landbrug skal blot være rimelig". Jeg er villig til at acceptere en lavere timeløn, end jeg ville kunne opnå ved lønarbejde". Disse 11% af landmændene opfatter formentlig en lavere timeløn end ved lønarbejde som liggende under "jævnt niveau". Tilsvarende er der blandt de 36% landmænd, der er "helt enige", kun hver tyvende, som har udtrykt målet "at have en høj indtjening - også selvom, der er store udsving fra år til år".

Det bør iagttages, at 4 af de 5 højest prioriterede mål i tabel 3.1 er **ikke-økonomiske**. Af disse 4 kan de 3 klart henføres til den sociale eller menneskelige dimension. Dette gælder, "at min familie trives med måden, gården drives på" (88%), "at jeg har afvekslende arbejde i løbet af dagen" (75%), og "at jeg har tid til forskellige aktiviteter uden for bedriften" (58%). Det 4. ikke-økonomiske mål, "at der er et rigt dyreliv på gården" (45%) vedrører naturbeskyttelse (økologiske dimension), men indeholder også noget af den sociale dimension (jf. afsnit 3.2).

Blandt de 5 højest prioriterede mål, er der kun eet, der har en klar økonomisk dimension, nemlig "at have en stabil indtjening på et jævnt niveau" (81%). Men da dette mål er prioriteret af 9 gange så mange landmænd som målet "at have en høj indtjening - også selvom der er store udsving fra år til år", må det antages, at også ikke-økonomiske (menneskelige) begrundelser har haft betydning ved prioriteringen (uddybning i det efterfølgende).

3.2 BEGRUNDELSER FOR DE OVERORDNEDE MÅL

Det er af betydning indledningsvis at undersøge, om de interviewede landmænd i lokalområde 4 (Ringe-egnen) har prioriterede mål, svarende til de i spørgeskemaundersøgelsen fundne (tabel 3.1). Hvis dette er tilfældet, må de givne begrundelser kunne antages at have (væsentlig) gyldighed for de prioriterede mål hos de landmænd, der har svaret i de fire lokalområder.

Resultatet fremgår af tabel 3.2 udtrykt ved procent af landmændene, der har prioriteret de respektive forhold (mål). Der ses en god overensstemmelse mellem de to analyser, hvorfor de oplyste begrundelser for prioriteringer vil blive præsenteret nedenfor.

Tabel 3.2 Landmænds prioritering af overordnede mål. Procent af landmænd.

		Lokalområder		
		1-4	udsnit af 4	
1	At min familie trives med måden, gården drives på	88	87	I
2	At have en stabil indtjening på et jævnt niveau	81	83	II
3	At jeg har et afvekslende arbejde i løbet af dagen	75	78	III
4	At jeg har tid til forskellige aktiviteter uden for bedriften	58	78	IV
5	At der er et rigt dyreliv på gården	45	30	
6	At mit arbejdsmiljø (støv, støj etc.) er godt	29	30	
7	At arbejde med alsidig produktion	28	30	
8	At jeg har en jævn arbejdsbelastning over året	28	13	
9	At der er rene søer og vandløb på egnen	25	13	
10	At arbejde med ledelse (planlægning, kontrol etc.)	22	43	V
11	At arbejde med specialiseret produktion	13	4	
12	At have en høj indtjening - selv om der er store udsving fra år til år			

Det overordnede mål "**at min familie trives med måden, gården drives på**" er prioriteret højt hos næsten alle landmænd, også i interviewundersøgelsen, hvori 87% gav følgende begrundelse (mere end én landmand om nogle af begrundelserne):

Ad I

1. *Vigtig med tid til familien. Enighed om egen bedrift - gerne mere "grønt", men ikke økonomisk muligt.*

2. *Familie skal kunne lide måden, ejer arbejder på, ellers giver det problemer.*
3. *Svært at drive gård, hvis ikke familien trives med måden, gården drives på.*
4. *Hvis familien ikke trives ved måden gården drives på, løber man sur i det.*
5. *Kender kedeligt eksempel på vennepar, hvor hustru ikke kan lide måden, gården drives på.*
6. *Vigtigt at familien er enige om, hvordan gården drives.*

7. *Vigtigt at familien har forståelse for, når der i perioder arbejdes 12-14 timer/dag.*
8. *Ejer og ægtefælle er fælles om driften.*
9. *Tingene går ikke, hvis familien ikke trives, når ejer skal arbejde i bl.a. weekender.*
10. *Familien trives ikke, hvis det kun er arbejde. Vigtigt at have fritid sammen med familie.*
11. *Landbruget er en livsform, og familien deltagere i bedriften.*
12. *Øvrige familie glad for at kunne holde fri mellem fodertider. Hustru er glad for at hjælpe i svinestald.*
13. *At have det godt med gårdens etik.*
14. *Trives ikke med industrielt landbrug. Bedrift skal være i harmoni.*
15. *Fornuftig ramme for familien + fornuftig drift.*
16. *Altid en voksen hjemme på gården sammen med børnene.*

De 13%, der ikke har prioriteret dette overordnede mål, er 3 enlige landmænd.

Det næsthøjest prioriterede overordnede mål **"at have en stabil indtjening på et jævnt niveau"** havde 83% af landmændene med følgende begrundelser (mere end een om nogle af begrundelserne):

Ad II

1. *Giver tryghed og et mere roligt økonomisk forløb over årene.*
2. *Passer bedst til ejers temperament. Skattemæssig fordel.*
3. *Vi er ikke gamblere.*
4. *Har prøvet at have store negative udsving i økonomi - ikke rart - problemer med bank.*
5. *Bryder sig ikke om store økonomiske svingninger år for år - ikke nervepres - ro i familien.*
6. *Det er nemmere at styre en stabil jævn økonomi.*
7. *Passer bedst til ejers temperament.*
8. *Vil ikke satse for voldsomt.*

9. *Vil ikke have det godt med underskud, der svinger til høj indtjening.*
10. *For store problemer med store udsving i indtjening.*
11. *En tilfredsstillende måde at drive min kvæggård på er lig med stabil indtjening.*
12. *Det giver en vis selvstændighed og frihed.*

Modpolen til **"stabil indtjening på et jævnt niveau"** er **"høj indtjening - også selv om der er store udsving fra år til år"**. Dette mål blev højt prioriteret af kun 3 landmænd med svineproduktion eller 13% med følgende begrundelser:

1. *Nødvendig for at kunne blive på gården.*
2. *Kan lide spændingen - gode år modregner de dårlige. Har stor egenkapital og effektiv produktion.*
3. *Vil gøre alt for at få maksimal indtjening og har den forretningsmæssige holdning: Chance for gevinst og risiko for tab.*

Førstnævnte landmand har alene målet som et "nødvendigt onde", hvorfor der kun var 2 landmænd eller 9% som i spørgeskemaundersøgelsen, der havde dette mål som noget ønskværdigt. De bemærkes, at kun én landmand eller 4% ønskede at arbejde med specialiseret produktion, jf. tabel 3.2.

Det trediehøjest prioriterede overordnede mål **"at jeg har et afvekslende arbejde i løbet af dagen"** havde 78% af landmændene med følgende begrundelser (flere om samme):

Ad III

1. *Bryder sig ikke om kun at passe grise hele dagen - fabrik.*
2. *Det må ikke blive for ensformigt.*
3. *Ensformigt at malke og passe grise hver dag.*

4. *Bryder sig ikke om ensformigt arbejde, som på fabrik.*
5. *Kan lide alsidigheden.*
6. *Godt for helbredet.*
7. *Bestemmer selv sin arbejdstid og arbejdsdag.*
8. *Det er trivielt at passe grise hele dagen.*
9. *Giver den største arbejdsglæde.*
10. *Kan ikke lide monotont arbejde.*
11. *Det er ikke rart at gå inde i stalden hele dagen.*
12. *Opleve naturen om foråret, i skoven om vinteren. Være i stalden, når vejret er dårligt.*
13. *Trives ikke med at gå i kostald fra morgen til aften.*

Det overordnede mål "at jeg har tid til forskellige aktiviteter uden for bedriften" har tilsvarende høj prioritet, således hos 78% af landmændene, der gav følgende begrundelser (flere om samme):

Ad IV.

1. *For at få nye ideer, blive inspireret og blive orienteret om samfundet.*
2. *Vigtigt at få andre impulser end impulser fra landbruget. Man fungerer bedre rent menneskeligt.*
3. *Behov for at drøfte ting med andre mennesker og forpligtelsen over for foreningsarbejde.*
4. *Der er andet end landbrug i livet.*
5. *For ikke at blive fagidiot.*
6. *Vil gerne møde andre i lokalsamfundet. For meget arbejde, hvis der ikke er tid til det.*
7. *Ensformigt at være alene på bedrift - trænger til at snakke med andre - aktiviteter i foreninger.*
8. *Interessant at se, hvad der sker uden for bedrift.*
9. *Bange for at blive bundet af landbruget.*
10. *For ikke at gå i stå og for at møde andre mennesker.*
11. *Vil gerne være sammen med børn, kan lide at dyrke sport.*

Det overordnede mål "at arbejde med ledelse (planlægning, kontrol etc.)" prioriterede 43% af landmændene blandt de fem højest prioriterede mål. Dette mål blev derfor placeret som det femte højeste, og begrundelserne var følgende:

Ad V.

1. *Der skal god driftsledelse til at drive en gård, og det er sjovere.*
2. *Kan lide at se fremad. Kan godt lide at lægge planer.*
3. *Interessant. Får lavet produktionsregnskaber og PFK.*
4. *Glæden ved selv at udføre planer, som man selv har lavet.*
5. *Mere interessant at lede en stor produktion end at skulle passe dyr hver dag.*
6. *En nødvendighed selv at kunne lede, og det er en tilfredsstillelse.*
7. *Fundamentet til et godt økonomisk landbrug. Stor interesse.*
8. *Hvis ledelsen ikke er i orden, fungerer bedriften ikke.*
9. *Det er vigtigt og interessant.*
10. *Kedeligt at udføre det daglige arbejde i stald og mark i lang tid ad gangen. Vil hellere igangsætte medhjælp.*

De angivne begrundelser for de interviewedes 5 højest prioriterede mål understreger meget klart, at - ud over den økonomiske dimension, som må sikre/give den nødvendige indtjening for at blive på gården - er den sociale dimension, dvs. familiens og egen trivsel samt kontakten til omverdenen, stærkest, da fire ud af de fem højest prioriterede mål indeholder dele af den sociale dimension. Det bemærkes, at der blandt de interviewede landmænd er en højere procentdel, som har prioriteret målene IV, "at jeg har tid til forskellige aktiviteter uden for bedriften" og V "at arbejde med ledelse". Dette forklares sandsynligvis af, at de interviewede landmænd alle var interesserede i at udvide nabosamarbejdet. Det skal i øvrigt

bemærkes, at ud af 18 landmænd, der har prioriteret mål IV, er der 11, som ikke har prioriteret mål V. Ud af 10 landmænd, der har prioriteret mål V, er der 3, som ikke har prioriteret mål IV. Hos 30 og 45% af landmændene (tabel 3.2) var målet "**at have et rigt dyreliv på gården**". Dette understreger en økologisk dimension i landmandens overordnede mål (tabel 3.2). Begrundelserne for målets høje prioritering var (mere end én om samme svar):

1. *Er meget interesseret i fugle og andet dyreliv.*
2. *Er miljø- og naturbevidst.*
3. *Det giver velvære og tilfredshed.*
4. *Dyrene har altid haft den største betydning for begge ægtefæller.*
5. *Kan lide at være jæger / er meget jagtinteresseret.*
6. *Børnene vil gerne have kæledyr og heste.*

---

4 Sammenfatning og konklusion

Hver landmand har sine egne individuelle mål, men ifølge spørgeskemaundersøgelsen og som det fremgår af resultaterne i tabel 3.1 er der på nogle punkter - og ikke andre - et stort sammenfald af de enkelte landmænds overordnede mål. De 5 højest prioriterede mål er prioriteret af ca. halvdelen op til 9 ud af 10 landmænd. De følgende 5 mål er prioriteret hos ca. hver fjerde landmand, medens 2 mål er prioriteret hos kun hver tiende landmand. En erkendelse af mål er ikke blot af betydning for den enkelte landmands strategiske planlægning og handlinger, men også for rådgivningstjenestens, det politiske beslutningssystem og forskningens overvejelser og beslutning om aktiviteter. Derfor gives en kort tolkning af disse mål og en vurdering af den mulige anvendelse af landmændenes udsagn.

For 9 ud af 10 landmænd (svarer til alle der har familie på gården) er det vigtigt, at familien trives med den måde, hvorpå gården drives. Dette begrundes landmændene med bla. (jf. afsnit 3.2), at hele familien skal have tid til samvær og kunne lide driftsformen med jordens dyrkning samt dyrenes opstaldning, pasning m.m. ("gårdens etik"). Bedriften skal ydermere være i harmoni og gerne mere "grøn", hvis det er økonomisk muligt. Heraf kan udledes, at såvel rådgivere som beslutningstagere skal være opmærksomme på, at landbrug primært er en livsform og mindre en forretning for den altovervejende del af landmændene. Dog må indtjeningen sikre økonomisk bæredygtighed, for at bedriften på længere sigt kan overleve. Dette stiller krav om, at de politisk bestemte rammer er meget rummelige for en løbende tilpasning og/eller udvikling af de enkelte landbrug.

For 8 ud af 10 landmænd er det vigtigt at have en stabil indtjening på et jævnt niveau, medens kun 1 ud af 10 prioriterede målet, høj indtjening - selv om der er store udsving fra år til år. Da ca. halvdelen af alle landmænd kan karakteriseres som planteavlere eller svineavlere (jf. afsnit 2.1) og da disse samtidigt har store årsvariationer i indtjeningen, som vist af Østergaard (1988), har hovedparten af disse landmænd altså en driftsform, der giver et uønsket indtjeningsforløb. En kombination af bl.a. jordlovgivning, støtteordninger, ejerform og markedskræfter har siden 60'erne medført en betydelig udbredelse af indkomstfølsomme driftsformer. Derfor er det en fremtidig udfordring for forskning og rådgivning at fremskaffe viden og metoder, der ved implementering kan stabilisere de følsomme bedrifters økonomiske afkastning. Lovgivning, herunder også på skatteområdet, kan fortsat forbedres til formindskelse af denne udbredte store variation i indkomsten over årene. Det bør iagttages, at den stabile indtjening på jævnt niveau også begrundes med flere ikke-økonomiske udsagn, som: Behov for tryghed, ro i familien, undgåelse af nervepres og passer bedst til ejers temperament.

Også for 8 ud af 10 landmænd er det vigtigt at have afvekslende arbejde i løbet af dagen. Dette vil alt andet lige være lettere i den alsidigt drevne bedrift. Følgelig kan den alsidige driftsform være løsningen, idet det noteres, at kun 13% af landmændene prioriterer specialiseret produktion højt. Dvs., at mange af de specialiserede landmænd har etableret en produktion, som ikke umiddelbart letter indfrielsen af sidstnævnte mål.

For 6 ud af 10 landmænd er det vigtigt at have tid til forskellige aktiviteter uden for bedriften for herved at få nye ideer og impulser, blive inspireret, blive orienteret om samfundet/undgå at blive fagidiot, møde andre mennesker i foreninger m.m. Dvs. at afløsning, evt. ved etablering af flermandsbedriften er en central opgave, ligesom konkrete tiltag til stimulering af såvel faglige som ikke-faglige aktiviteter i landdistrikterne er. Stimulerende forskning og rådgivning, herunder udvikling af alternative løsninger til at bremse op for den igangværende udtynding af aktiviteter i landdistrikterne, er påkrævet for at bidrage til nævnte måls indfrielse i de mere og mere tyndt befolkede landdistrikter.

Næsten halvdelen af landmændene prioriterer et rigt dyreliv på gården højt dels af miljømæssige årsager og dels for at kunne gå på jagt og for at give børnene oplevelser med dyr.

Ca. hver 4. landmand giver høj prioritet til henholdsvis godt arbejdsmiljø, jævn arbejdsbelastning over året, rene søer og vandløb på egnen og ledelsesfunktioner (planlægning, kontrol m.m.). Dvs., at lige så mange landmænd ved de givne udsagn prioriterer rene søer og vandløb som egne arbejdsvilkår.

Heraf kan udledes en betydelig interesse for miljøbeskyttelse, idet det bemærkes, at halvdelen af landmændene prioriterer et rigt dyreliv meget højt.

Sammenfattende kan det konkluderes, at landmænds 5 højest prioriterede mål er stærkt præget af værdier, som vedrører sociale, menneskelige, personlige og miljømæssige aspekter. Disse mål er følgende:

- at familien trives med måden, gården drives på,
- at have en stabil indtjening på et jævnt niveau,
- at have et afvekslende arbejde,
- at have aktiviteter uden for bedriften og
- at have et rigt dyreliv på gården.

Det andet nævnte mål blev højt prioriteret hos 81% af landmændene i kontrast til målet, "at have høj indtjening - selvom der er store udsving fra år til år", der kun blev prioriteret hos 9% af landmændene. Følgelig bekræfter forannævnte mål hos danske landmænd klart Thompson's (1986) opfattelse "at vi må forkaste den moderne indbildning, at landbruget ikke har noget moralsk formål ud over økonomiske produktionsmål og effektivitet".

---

5 Litteratur

- Bager, T. & Søgaard, V., 1994. Landmanden og miljøet. Sydjysk Universitetsforlag. Esbjerg. 163 pp.
- Christensen, J., Pedersen D.E. & Jacobsen, B.H., 1989. Økonomistyring i landbruget - perspektiver for rådgivningen. Rapport nr. 48, Statens Jordbrugsøkonomiske Institut. 176 pp.
- Fairweather, J.R. & Keating, N.C., 1994. Goals and Management Styles of New Zealand Farmers. *Agricultural Systems* 44, p. 181-200.
- Flora, C.B., 1986. Values and the agricultural crisis: differential problems, solutions, and value constraints. *Agriculture and Human Values*, 3(4), 16-23.
- Gasson, R., 1973. Goals and values of farmers. *Journal of Agriculture and Economics*, 24, 521-537.
- Gasson, R. & Errington, A., 1993. The Farm Family Business. CAB International, UK. 290 pp.
- Hedetoft, A., 1994. Driftsfællesskaber - Lokalområdeanalyser. Notat, Statens Jordbrugsøkonomiske Institut. 105 pp.
- Henneberg, U., Østergaard, V., Hedetoft, A. & Christensen, J., 1991. Kvægbedriftens harmonisering - fremgangsmåde, resultater og perspektiver for ledelse og rådgivning. 691. Beretning fra Statens Husdyrbrugsforsøg, Foulum. 169 pp.
- Larsen, V.Aa. & Østergaard, V., 1995. Nabosamarbejde. Landmænds opfattelser af muligheder og begrænsninger. 36. Forskningsrapport fra Statens Husdyrbrugsforsøg. 84 pp.
- Thomson, P.B., 1986. The social goals of agriculture. *Agriculture and Human Values*, 3(4), 32-42.
- Thysen, I, Enevoldsen, C., Hindhede, J., Kristensen, T. & Sørensen, J.T., 1988. Et system til styring af mælkeproduktion og reproduktion i kvægbesætningen. I: Studier i kvægproduktionssystemer. (red. Vagn Østergaard & Jens Hindhede). 649. Beretning fra Statens Husdyrbrugsforsøg. 15-57.
- Østergaard, V., 1988. Samdrift af nabogårde - en vej til bedre harmoni og dermed større indtjening. *Tidsskrift for Landøkonomi*, 3. 170-177.

50,- kr.